

KAZIMIR MALJEVIĆ: »SUPREMATIZAM-BESPREDMETNOST«

(Tekstovi, dokumenti, tumačenja, priredio Slobodan Mijušković), Studentski izdavački centar UK SSO Beograda, Beograd 1980.

Piše: Branko Maširević

Kad je u pitanju jedno ovakvo izdanje, u kojem nam se po prvi put predstavlja jedan umetnik sa svojim filozofskim i drugim tekstovima, izdanje na kakva nismo navikli, a koja smo toliko dugo čekali, red je da se počne upravo od te tužne činjenice da je ovo prvo delo ovakve vrste u nas. Tekstovi, dokumenti, tumačenja, izbor iz stvaralaštva malo poznatih (bar našem čitaocu) radova o suprematizmu, takođe ne baš najpoznatijem terminu, i bespredmetnosti, doprinose da se, poput mozaike, doda još poneki kamačak saznanja o nejasnom vremenu dvadesetih i tridesetih, posebno u Rusiji. Možda nam i posle čitanja tekstova i tumačenja tek ništa neće biti jasno, s obzirom na to da se radi o nečemu veoma složenom i teško razumljivom i samom tvorcu, ali je izvesno da će nam suprematizam, bespredmetnost, energija, crni i beli kvadrat, onako kako su ti termini korišćeni u vezi s određenim umetničkim nastojanjem s početka ovoga veka, ipak postati bliži, manje mistični. Jer, više od svega, iz ove knjige možemo naučiti kako su sumnjivi kriterijumi jasnosti, preciznosti, i kako je teško definisati ono što se čini tako lako i jednostavno.

Povodom ovakvih knjiga, pitanja se nameću u rojevima. Ko je bio Kazimir Severinovič Maljevič? »Mistik i boljševik«, »blistava individualnost«, »subjektivista i zanesenjak-filosof«, »teolog«, »umetnik koji eklektički misli«, »paranoik«, onaj koji slika »Ništa« i pokazuje »Sve«? Duga je i polarizovana ta skala odnosa prema rodonačelniku suprematizma, umetničkog pokušaja koji je, takođe, zadesila sudbina njegovoga tvorca. I Maljevič i suprematizam kao pokret, danas bi u rodnoj zemlji najradije bili prećutani, o čemu svedoče i mnoge slike koje se čuvaju daleko od željenih očiju, retke knjige o tome nesumnjivo značajnom umetničkom pokušaju u vreme posle revolucije, dokazuje to i neprevođenje na matični jezik nekih zbornika o ovom umetniku, kao i nepojavlivanje njegovih autentičnih tekstova, koji bi svakako pomogli da se i tamo zauzme, kakav-takav, stav prema umetniku i umetnosti. Ovako, ostaje nam ono što se pojavilo na Zapadu, s uverenjem da to nije sve što je stvorio taj čovek ogromne energije. Mada su se i na Zapadu Maljevičeve ideje socijalizovale relativno kasno, pravi pokušaj pristupa umetniku i njegovoj koncepciji (mada je teško reći šta je suprematizam uistinu bio, s obzirom na pretenziju da ne bude ubrajan u samo i čisto umetničke pravce, škole i slično, već je to bila želja da se on protegne na sva područja ljudske aktivnosti, kako kaže Žan-Klod Markade, on hoće da promeni celokupni ljudski život / ekonomski, politički, kulturni, religiozni / ipak je sažet u nekoliko knjigama koje su pokušale da pruže deo odgovora na izazove koje je postavio suprematizam. Interesovanje za Maljeviča odjednom je poraslo, jer iako nije pokazao i dokazao svoje filozofske »izgovore« za ono čime se bavio na umetnički način, u svakom slučaju uspeo je da nas iritira.

S tim u vezi, posebno je interesantno baviti se upravo odnosom između Maljevičeve umetničke prakse i njegovog delovanja putem tekstova. Da li su tekstovi koje je Maljevič pisao imali za cilj da potvrde i dokažu ono što je bila njegova umetnost, da budu neka vrsta verbalnog, logičkog opravdanja, njegov alibi za nejasnost i traženje njega kao umetnika? Ili je njegova umetnost hladno sledila tok filozofskih misli, njegove pokušaje da skicira jednu novu umetnost, umetnost koja neće biti opterećena prošlim, predmetnim, umetnost koja će najzad osloboditi boju, formu, kao samostalne jedinice, umetnost koja će za princip imati ono »ništa« koje ne postoji, koja će biti izraz sile i osećanja, kretanja i mirovanja? Verovatno da odgovor nije u ovako suprotstavljenim krajevima ili područjima njegove delatnosti. Svakako se može reći da je i jedno i drugo bila nasušna Maljeviče-

va potreba, da su se jednom začete ideje dopunjavale i menjale u obe vrste prakse, umetničkoj i žurnalističkoj, filozofskoj, programskoj... Preovladava uverenje da te prakse korespondiraju, da nisu ni logički ni emotivno bile odvojene od jednog i jedinog nastojanja Kazimira Maljeviča, da se napravi nova umetnost, prema principima dinamike, i nove ekonomije energije... Ostaje, naravno, nemala sumnja u to da je ovo bio slučaj, odnosno da je Maljevič uspeo da nađe potvrđivanje ideja istovremeno u obe prakse. Za Maljeviča kao umetnika to i nije toliko važno, mada se njegovom delu prilazi s predubedenjem da u njemu mora biti sadržana bit suprematizma, u svakoj slici, u svakoj ni jansi... U tom smislu pogubno je i vodi ka totalitarizaciji suludo traženje da se jedna praksa potvrdi i dokaže u drugoj, da se nužno u svim fazama, u svakoj mogućoj tački Maljevičeve aktivnosti, prepozna doslednost jedne ideje, i da se ta ideja matematički tačno prepozna u svemu gde je bilo ruke ovoga umetnika. Ali, čitanje Maljevičevih tekstova kao da nas nagoni da proveru njegovih polemički pisanih strana nalazimo baš u njegovim delima, za koje se ne može reći da jedno vreme nisu služila ideji vodilji kojoj je Maljevič posvetio i svoj pedagoški rad. I ako se određena kolebljivost, ili protivrečnost, može tolerisati kao vid dinamizma jedne projekcije ideja, kao danak koji se mora platiti nužnom razvoju predmeta (misli se na umetnički pravac i njegovo ostvarivanje u vremenu), onda se, ipak, mora zameriti ona vrsta nedoslednosti koja nije naučno i logički zasnovana. Maljevič je u dobroj meri, u svojim tekstovima, bio upravo iza vremena, prihvatajući sumnjive filozofske postavke već preživelih pravaca, i to dajući im čelno mesto u svom sistemu. Ako se to ima na umu, onda je i za samog umetnika bolje ako odvojimo umetničko delo od njegovog suprematističkog programa, koji je često bio branjen sumnjivim kategorijama, nekritički... To ne znači da treba ignorisati Maljevičeve tekstove. Naprotiv! Njima treba pristupiti kritički, pogotovo što ih je pisao čovek širokog shvatanja umetnosti (iako je bio sklon da kulturu vidi kao prevashodno slikarsku, i umetnosti boje da glavnu ulogu u stvaranju svega što je novo, čak i kosmički novo), čovek koji je na mnogim mestima pokazao kako dobro oseća suštinu tako suptilnog pitanja kao što je položaj umetnosti, njena sudbina...

Maljevič je radikalno mislilac: »Kažem vam da nećete videti novu lepotu i istinu dok se ne usudite da pljujete.« »Svi vi želite da vidite komade žive prirode okačene o eksere na vašim zidovima.« »U suprematizmu ne može biti govora o slikarstvu. Slikarstvo je odavno izživljeno i sam umjetnik je pretrpao prošlosti.« »Ni priroda ni čovek ne bi trebalo nikome da služe, niti da mu sviraju, pevaju i igraju.« »Svako može tvrditi da ga ne interesuje da li će njegovo delo biti shvaćeno ili ne. Međutim, niko ne bi trebalo da zahteva da ono bude shvaćeno.« »Nove umetnosti deformisale su portret i stoga će svakog umetnika pogoditi munja tvorca ideje čije je lice deformisano.« »Naši savremenici moraju shvatiti da život neće biti sadržaj umetnosti, već da umetnost pre mora postati sadržaj života, jer jedino tako život može biti lep.«

U tim i mnogim stavovima Maljevič je zaista bio na visini intelektualnog angažmana koji se borio za novi prostor i novu umetnost, ali je, isto tako, pokazao i izvesnu sklonost ka odveć usiljenom radikalizmu, koji mu je, izgleda, jedini bio preostao da opravda svoje složene ciljeve. Nema sumnje da je Maljevič pokušavao da satvoni sistem, i po tome delom svoje aktivnosti bio oličjenje hegelijanskog duha koji gura stvarnost u sistem, onako kako je to potrebno da »stvar« funkcioniše. I dok je negde pokazao izuzetnu suptilnost u razlikovanju fenomenološki srodnih momenata, negde je ostao na nivou »lokalnog duha vremena«, koji mu, svakako, nije bio dovoljan da obezbedi funkcionalisanje sistema.

Knjiga »Suprematizam-bespredmetnost« sastavljena je iz tri dela, ne računajući predgovor priređivača. Osim Maljevičevih tekstova iz perioda 1915 — 1929. godine, u dve celine štampani su i tekstovi o ovom umetniku. Miroslav Lamač i Jirži Padra s pravom ističu da se u mnogim tumačenjima ne posvećuje dovoljno pažnje samom Maljeviču. Oni su izdvojili sedamnaest elemenata koji bi trebalo da su osnov suprematizma-bespredmetnosti, odnosno celokupne aktivnosti Kazimira Maljeviča. To su: boja, forma, svetlost, sila, dinamika, kretanje, katastrofa, bestežinskost, kvadrat, osećanje, sistem, raspadanje, ekonomija, uzbuđenje, belo, bespredmetnost i suprematizam. Svakako da u ponudjenim analizama nije moguće prepoznati sve suprematističke tajne, ali je korisna ta provera i drukčiji pristup ovako zanimljivoj problematici. U mnoštvu raznolikih tumačenja i tekstova koji za povod imaju suprematizam, nalaze se i neki koji pokazuju kako se reagovalo na njega u vreme »ekspanzije bespredmetnosti«. Možda je trebalo ponuditi još takvih »pristupa«, zato što se duh nepristajanja na ono što je njemu strano i nerazumljivo ne iscrpljuje u jednom vremenu i jednom umetničkom pravcu. Suprematizam je i tu učinio veliki korak: stavio je na prvu princip tolerancije i razlike, ali je proteklo mnogo vremena pre nego što se o dvadesetim i tridesetim godinama dobila kakva-takva slika.

Na kraju, suprematizam je i provera nas samih, naše tolerancije i priznavanje razlike ne samo u ukusu, jer pokazuje kuda može da nas odvede ta silna potreba da se sve objasni i dokumentuje. Prema suprematizmu možemo zauzeti najrazličitije stavove, od apsolutnog prihvatanja do svekolikog negiranja, ali ne smemo zaboraviti ono što je još davno uočio Viktor Sklovski — da »put kojim su prošli suprematisti neće biti pređen uzalud«.